

UDK:
Bibliid 1451-3188, 8 (2009)
Год VIII, бр. , стр.
Изворни научни рад
Март 2009.

СТАТИСТИКА О АКТИВНОСТИ ФИЛИЈАЛА ТРАНСНАЦИОНАЛНИХ КОМПАНИЈА У ЕВРОПскоЈ УНИЈИ

*Проф. др Предрaг БЈЕЛИЋ**

ABSTRACT

European Union had adopted the regulations concerning the gathering of statistical data on activities of foreign affiliates operating in its member states. This regulation is applied in the context of international framework set by United Nations and World Trade Organization on Foreign Affiliates Trade Statistics (FATS). International trade have been highly influenced by the augmenting activities of large translational corporations since 1950s. This has made national economies dependent on import of international private capital. All national economies have to keep statistical record on the activities of foreign activities and to analyse their influence on local economic growth.

Кључне речи: Статистика активности филијала страних транснационалних компанија (ФАТС), међународна трговина, стране директне инвестиције, Европска унија.

1) СВРХА

Светску привреду данас карактерише јачање привредне међузависности између држава света, процес који означавамо називом глобализација (мондијализација) светске привреде. Главне покретачке снаге овог процеса су велика предузећа која глобално послују тзв. транснационалне компаније. Оне пласирањем свог, приватног, капитала у облику страних директних инвестиција оснивају филијале у већини држава света, свугде где имају интереса да послују. Те филијале послују по законима земље домаћина и представљају правно засебне ентитете, али улагање капитала од стране

* Економски факултет, Београд. Е-маил: bjelic@one.ekof.bg.ac.yu.

матичне компаније их чини зависним и дужним да поштују пословну политику матичне компаније. У другој половини 20. века, а посебно распадом социјалистичког блока крајем 20. века, транснационалне компаније пострају доминантни пословни субјекти у међународној трговини, који контролишу до 2/3 укупне светске трговине. Међународна трговина појединим примарним производима је у потпуности под контролом транснационалних компанија.¹

Када разматрамо међународну трговину дефинисану као трговинску активност која се обавља између различитих националних привреда онда користимо податке које нам обезбеђује званична статистика спољне трговине једне земље. То подразумева да све што се прода из једне земље у остатак света представља њен извоз, укључујући и продаје филијала страних транснационалних компанија које послују у посматраној земље. Удео продаје филијала претходно није био толико значајан али под утицајем процеса глобализације светске привреде он је добио значајно учешће у привредној активности земаља домаћина. Занемаривањем информацијама о продајама филијала страних предузећа добијамо искривљену слику о стању у савременој међународној трговини. Због тога су преузети напори да се ради на изради нових статистичких метода који ће пратити пословање филијала страних компанија у земљама домаћинима, позната као, статистика трговине филијала страних компанија (Foreign Affiliates Trade Statistics – FATS) што досадашња званична статистика спољне трговине није пратила. Највише је на овом плану радила Светска трговинска организација али и Уједињене нације, и то у области услуга. Овим глобалним напорима су се прве придружиле развијене земље, па и Европска унија. Организација за економску сарадњу и развој (ОЕЦД) као глобални представник развијених земаља је за сада развила најдеталније индикаторе о пословању транснационалних компанија. Ово је овогућило и да се развије један нови приступ у изучавању међународне трговине.²

II) МЕРЕ ЕУ

Уредба (ЕЗ) број 716/2007 Европског Парламента и Савета од 20 јуна 2007 о статистици коју води Заједница о структури и активности филијала

¹ Предраг Бјелић *Међународна трговина* Економски факултет, Београд, 2008.

² Видети: Предраг Бјелић "Foundations of the New Concept of International Trade", in: International Conference of School of Economics and Business in Sarajevo (ICES 2008), *Proceedings*, School of Economics and Business, University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, 2008, pp. 30-32.

страних компанија (*Regulation (EC) No 716/2007 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2007 on Community statistics on the structure and activity of foreign affiliates*),³ и Уредба Комисије (ЕЗ) број 364/2008 од 23 априла 2008 којом се примењује Уредба (ЕЗ) број 716/2007 Европског Парламента и Савета, о утврђивању техничког формата статистике филијала страних компанија и резервама које су дозвољене за поједине државе чланице (*Commission Regulation (EC) No 364/2008 of 23 April 2008 implementing Regulation (EC) No 716/2007 of the European Parliament and of the Council, as regards the technical format for the transmission of foreign affiliates statistics and the derogations to be granted to Member States*).⁴

III) САДРЖАЈ

Међународна трговина је преко једног века под значајним утицајем пословања транснационалних предузећа али тек недавно је развијена погодна статистика која може да прати пословање тих предузећа у појединим националним привредама. Уредба број 716/2007 Европског Парламента и Савета од 20 јуна 2007 установљава заједнички оквир у Унији за систематско прикупљање статистичких података о структури и активности филијала страних компанија. Предмет посматрања су:

- а. Филијале страних компанија које послују у некој од држава чланица Уније, подносиоцу информација Еуростату, које су под контролом неког предузећа ван те земље;
- б. Филијале страних компанија које нису резиденти држава чланица ЕУ али су под контролом неког предузећа које је домицилирано у земљи чланице Уније, која подноси податке.

Због овога статистика активности филијала страних компанија може бити статистика улазних токова (*inward statistics on foreign affiliates*), када се посматрају филијале резиденти у држави чланице ЕУ, и статистика излазних токова (*outward statistics on foreign affiliates*), када се посматрају филијале нерезиденти контролисане од стране предузећа резидента у држави чланице која подноси податке Еуростату. Контрола над филијалом не подразумева правно контролу колико економску контролу, јер матично предузеће креира пословну политику коју спроводе филијале, може именовати директоре у филијалама и слично.

³ *Official Journal of the European Union* L 171, 29.6.2007, pp. 17-31.

⁴ *Official Journal of the European Union* L 112, 24.4.2008, pp. 14-21.

Подаци који ће се прикупљати о активностима филијала страних компанија су број предузећа, промет, вредност производње, новододата вредност, набавке добара и услуга, трошкови радне снаге, број запослених, издаци за истраживање и развој. Подаци се прикупљају на принципу коначне контролне институције (*ultimate controlling institutional unit*) што значи да се не гледа које предузеће прво у низу контролише филијалу већ се прати читав низ док се не открије које је то коначно предузеће које контролише филијале а оно само није под ничијом контролом. Прва година од које се прате резултати по овој уредби је 2007. година. Европска комисија је дужна да до 19. јула 2012. године поднесе извештај о примени ове уредбе Европском парламенту и Савету.

Вођење сталног и квалитетног прикупљања статистичких података о структури и активности филијала страних компанија на подручју читаве Европске уније је неопходно због правилне оцене утицаја ових филијала на привреду ЕУ. Примена ових уредби ће поспешити и надзор над интерним тржиштем ЕУ и олакшати интеграцију привреда држава чланица у светску привреду пред изазовима глобализације.

Учешће земаља чланица ЕУ у прикупљању ових статистичких података о пословању филијала страних компаније је добровољно. Тренутно учествује 17 држава чланица, а подаци обухватају и филијале контролисане од предузећа у другим државама чланицама ЕУ. Ови прописи предвиђају и извођење пилот студија како би се на терену проверила релевантност прикупљених података. Државе могу затражити и привремена изузећа од неких одредби садржаних у описаним уредбама.

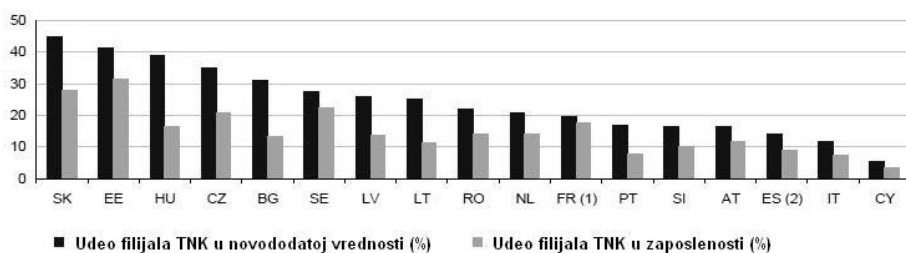
Уредбом Комисије (ЕЗ) број 364/2008 од 23 априла 2008 се примењује Уредба донета 2007. године тако што се прописује технички формат прикупљања статистичких података о активностима филијала страних компанија које послују на интерном тржишту ЕУ. Овом уредбом је предвиђено да компетентни органи у државама чланицама ЕУ електронски достављају податке Европској комисији односно Еуростату. Овим прописом се врши стандардизација формата прикупљених података о активностима филијала страних компанија из разних држава чланица ЕУ како би се омогућила њихова лакша обрада и анализа. У анексу 1 ове уредбе прописани су техничке спецификације о достављању статистике улазних токова активности филијала страних компанија, док је анексом 2 прописана техничка спецификација за статистику излазних токова активности филијала страних компанија.

На основу представљених уредби спроведено је неколико прикупљања података од стране статистичких органа ЕУ, а последње објављено истраживање, из марта 2008. године, представља обраду података из 2005. годи-

не. Ово истраживање, у коме је учествовало 17 држава чланица Уније, је показало да филијале под контролом страних компанија учествују чак 18%, скоро 1/5, од укупне новоствореној вредности у посматраним државама чланицама ЕУ. Ако погледамо ово учешће по секторима привреде видећемо да у области производње ово учешће износи чак 28,8%, а у области унутрашње трговине 18,4%. Најмање учешће филијала страних компанија у новоствореној вредности забележено је у сектору грађевинарства, и за 2005. годину износило је само 3,2%, док је исподпросечно учешће ових филијала забележено и у угоститељству, енергетици, транспорту и комуникацијама и рударству.

Ако посматрамо учешће које су филијале страних компанија забележиле у запослености оно је 2005. године износило 13% што нам говори да су ове филијале веома продуктивне, и продуктивније од национално контролисаних предузећа. Секторска структура учешћа филијала страних компанија у запослености је слична овој структури за новододату вредност. Најзначајније учешће у запослености филијале страних компанија су оствариле у сектору производње, 21,2%, док је на другом месту био сектор некретнина и пословних услуга (13,8%), а сектор унутрашње контроле се овде налази на трећем месту и запошљава 10,7% од укупне радне снаге у овом сектору у Унији.⁵

Слика 1: Удео филијала ТНК у новоствореној вредности и запослености у појединим државама чланицама ЕУ, 2005. године⁶

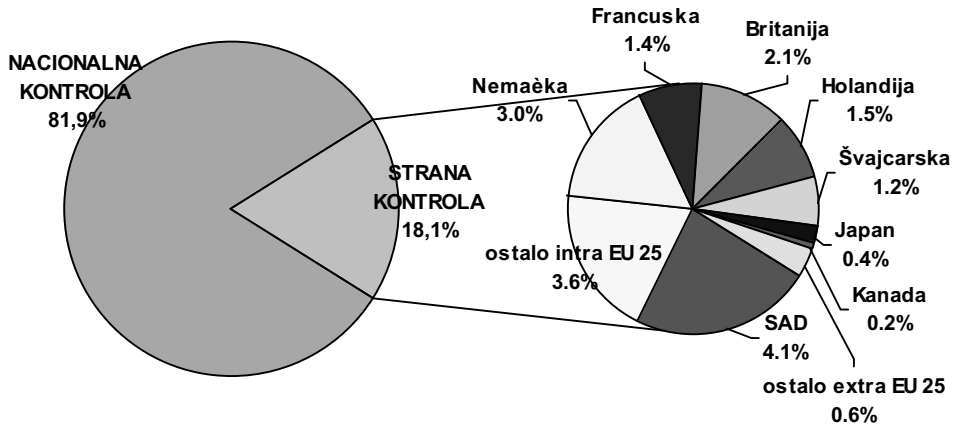
Напомена: Скраћенице означавају Словачку (SK), Естонију (EE), Мађарску (HU), Чешку Републику (CZ), Бугарску (BG), Шведску (SE), Литванију (LV), Летонију (LT), Румунију (RO), Холандију (NL), Француску (FR), Португалију (PT), Словенију (SI), Аустрију (AT), Шпанију (ES), Италију (IT) и Кипар (CY).

⁵ Eurostat "Foreign-controlled enterprises in the EU" *Eurostat Statistics in Focus*, 30/2008, Office for Official Publication of the European Communities, 13.02.2008, p.2.

⁶ Извор: Eurostat "Foreign-controlled enterprises in the EU" *Eurostat Statistics in Focus*, 30/2008, Office for Official Publication of the European Communities, 13.02.2008, p.2.

Посматрано по државама чланицама ЕУ, што је приказано на слици 1, филијале страних компанија су највеће учешће у новододатој вредности оствариле у Словачкој, преко 40%, Естонији и Мађарској. Ако погледамо учешће у запосленим по државама чланицама онда видимо да је оно највеће у Естонији, преко 30%, Словачкој и Шведској. Мађарска је тек 6 по рангу ако посматрамо учешће филијала страних компанија по запосленом, иако је трећа по рангу посматрано по новододатој вредности, што значи да је изузетно мало радне снаге ангажовано у односу на приходе које стране компаније остварују у тој земљи. Ако погледамо детаљније, и размотримо ова учешћа по секторима сваке земље чланице ЕУ, видећемо да је учешће филијала страних компанија у новододатој вредности сектора производње у Словачкој, чак 60%, а иза ње по учешћу у том сектору су Мађарска и Чешка Република. Ако посматрамо сектор услуга (без укључивања финансијских услуга), видимо да је прва по рангу по уделу филијала страних компанија у новододатој вредности Естонија, где се бележи учешће од преко 20%, а иза ње су Чешка Република и Мађарска. У сектору грађевинарства највећи удео филијале страних компанија у новододатој вредности тог сектора остварују у Естонији, преко 40%, а затим у Бугарској и Литванији. Оно што можемо да закључимо из овог дела анализе је да филијале страних транснационалних компанија остварују висока учешћа у новододатој вредности, у свим секторима, у новим чланицама ЕУ, бившим социјалистичким земљама на истоку Европе које су прошле кроз период економске транзиције. Улога филијала страних компанија је много мање изражена у развијенијим државама чланицама Уније, тзв. старим чланицама. Предузећа под страном контролом која послују у Унији (Foreign-controlled enterprises in the EU), како се званично у Унији називају филијале страних компанија, учествују 18,1% у укупној новоствореној вредности оствареној у ЕУ у 2005. години. Компаније које имају контролу над тим филијалама у ЕУ највише потичу управо из других држава Уније. Учешће предузећа која контролишу своје филијале у другим државама ЕУ је преко 60% од укупне новостворене вредности настале у филијалама страних компанија у ЕУ. Та матична предузећа имају најчешће своје седиште у развијеним државама чланицама Уније, и то: Немачкој, Великој Британији, Холандији и Француској. Матична предузећа са седиштем у Немачкој контролишу преко својих филијала у другим државама ЕУ 3% новостворене вредности у ЕУ.

Слика 2: Удео у новододатој вредности 2005. године национално контролираних предузећа и предузећа под страном контролом, са географском структуром предузећа под страном контролом⁷

Најзначајнија земља ван ЕУ у којој је седиште матичних предузећа која контролишу филијале су САД, на коју отпада 23% од укупне новостворене вредности настале у филијалама страних компанија у ЕУ или 4,1% од укупне новостворене вредности у ЕУ 2005. године. Осим САД као значајне земље седишта матичних предузећа која имају филијале у ЕУ истичу се и Швајцарска, а у мањој мери и Јапан. Филијале транснационалних компанија које послују у ЕУ значајно доприносе привредном расту земаља домаћина, али добар део профита који се оствари се репатрира у матичне компаније. Мотиви за отварање филијала су финансијски оличени у жељи за снижењем трошкова пословања, зроз ниже трошкове радне снаге, јевтиније природне ресурсе, ниже еколошке таксе и слично, са крајњим циљем максимизирања профита на нивоу система транснационалне компаније. Статистика активности филијала страних компанија је веома добар аналитички алат за нови приступ анализи међународне трговине и откривање доприноса глобалних компанија развоју и структури светске привреде. Али на техничком нивоу код примене ове статистике још има доста неразјашњених ствари, као што је крајње одређивање домицила компанија односно националности капитала и слично. У будућности са ширењем примена овог новог концепта очекује се и усавршавање његових алата.

⁷ Извор: Eurostat "Foreign-controlled enterprises in the EU" Eurostat Statistics in Focus, 30/2008, Office for Official Publication of the European Communities, 13.02.2008, p.5.

IV) ДАТУМ СТУПАЊА НА СНАГУ

Уредба (ЕЗ) број 716/2007 и Уредба Комисије (ЕЗ) број 364/2008 ступиле су на снагу двадесетог дана од датума објављивања у Службеном листу ЕУ, 19.07.2008. односно 14.05.2008, респективно.

V) ИЗВОРИ

1. "Regulation (EC) No 716/2007 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2007 on Community statistics on the structure and activity of foreign affiliates", *Official Journal of the European Union* L 171, 29.6.2007, pp. 17-31.
2. "Commission Regulation (EC) No 364/2008 of 23 April 2008 implementing Regulation (EC) No 716/2007 of the European Parliament and of the Council, as regards the technical format for the transmission of foreign affiliates statistics and the derogations to be granted to Member States", *Official Journal of the European Union* L 112, 24.4.2008, pp.14-21.
3. Eurostat "Foreign-controlled enterprises in the EU" *Eurostat Statistics in Focus*, 30/2008, Office for Official Publication of the European Communities, 13.02.2008.

VI) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Србија је на путу ка чланству у Европској унији и мора се припремити да преузме све правне тековине комунитарног права. И уредбе која дефинишу прикупљање података о активности филијала страних компаније су саставни део ових правних тековина. Оне су значајне не само са аспекта примене принципа и правила Европске уније већ једног ширег међународног правног оквира, креираног од стране Уједињених нација и Светске трговинске организације, којим се примењује један нови приступ у анализи међународне трговине заснован на статистици трговине филијала страних транснационалних компанија (FATS), а чији део је и Република Србија.

Веома је битно сагледати колико су филијале страних транснационалних компанија активне у једној националној привреди, колико учествују у креирању новостворене вредности, у запослености и какав им је ниво продуктивности. На тај начин држава може сагледати какав је допринос ових компанија развоју њене привреде и водити правилнију спољнотрговинску политику како би се користиле све погодности процеса глобализације

светске привреде а редуковали све штетене последице превелике отворености једне привреде према светском тржишту.

Можемо констатовати да су и у Србији најзначајније земље инвеститори управо чланице Европске уније, мада за многе од ових компанија је тешко утврдити који је њихов крајњи домицил. Очекујемо да ће се са приближавањем наше земље чланству у Унији повећати износ страних директних инвестиција у привреду Србије, и то како од инвеститора пореклом из ЕУ тако и од инвеститора ван граница Уније.